

Nr 1305

Av herrar **Bohman** och **Magnusson** i Borås, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 165, angående bestridande av kostnader för ett nyinrättat statsdepartement, m. m.

(Lika lydande med motion nr 1030 i Första kammaren)

I proposition nr 165 har Kungl. Maj:t framlagt förslag om inrättande av ett nytt departement, avsett att behandla näringslivsfrågor.

Enligt vår mening kommer de näringspolitiska problemen i vårt land att få allt större betydelse. Det parti vi representerar har därför redan förordat att ett särskilt departement borde inrättas för handläggning av sådana frågor. Vi tillstyrker i enlighet härmed Kungl. Maj:ts förslag.

Enligt 5 § regeringsformen tillkommer det Kungl. Maj:t att besluta om departementens benämning och om fördelning av ärenden mellan departementen. Riksdagen torde icke desto mindre ha möjlighet att delge Kungl. Maj:t synpunkter i dessa frågor. I överensstämmelse härmed och då den motivering för ärendefördelningen som redovisas i proposition nr 165 icke är invändningsfri, anser vi att det finns anledning att göra vissa uttalanden.

I propositionen framhåller statsrådet Wickman att den internationella industriella konkurrensen har hårdnat, bl. a. som en följd av den allt snabbare tekniska utvecklingen, den pågående marknadsintegrationen i Europa och den ökade industrialiseringen i vissa tidigare underutvecklade länder. Detta har lett till att strukturomvandlingen i det svenska näringslivet har ökat i takt och omfattning, varigenom även behovet av en aktivare näringspolitik vuxit sig allt starkare. Beträffande näringspolitikens utformning tar statsrådet upp frågor som den ökande företagskoncentrationen, den allmänna näringspolitiska planeringen och statligt företagande. Allt understryker — menar statsrådet — behovet av en aktiv näringspolitik från statsmakternas sida.

Det bör i anledning härav framhållas att det framför allt är genom en riktigt utformad och konsekvent genomförd ekonomisk politik som förutsättningar skapas för goda arbetsbetingelser i det svenska näringslivet, för förstärkning av dess internationella konkurrenskraft och därmed på lång sikt för trygghet och fortsatt standardhöjning. Den ekonomiska politiken bör kompletteras med sådana näringspolitiska åtgärder att vårt lands samlade resurser kan utnyttjas på det mest effektiva sättet. Alla hittillsvarande erfarenheter talar för att såväl samhällets som de enskilda människornas behov och önskemål bäst tillgodoses i en fri marknadshushållning, där konkurrensen fungerar som regulator. Den typ av marknadshushållning, som

hittills tillämpas i vårt land och som brukat karakteriseras som blandekonomi, har inneburit att statsmakterna inom förhållandevis vida ramar ger fritt spelrum för enskilda insatser och initiativ. Betydelse bör icke minst tillmätas sådana åtgärder från samhällets sida, som syftar till att stimulera konkurrensen och att förhindra de begränsningar som tid efter annan kan förekomma på olika områden.

Den snabba tekniska utvecklingen liksom det vidgade handelsutbytet över gränserna samt den i samband därmed allt hårdare internationella konkurrensen skapar — vilket också betonas i propositionen — ett allt starkare beroende av utlandet. Om vårt land skall kunna hävda sig på de internationella marknaderna, kan vi inte avlägsna oss från det system med fri marknadshushållning som tillämpas i västvärlden. Sådana åtgärder skulle medföra en isolering i förhållande till våra dominerande handelspartners och medföra stora risker för vår trygghet och framtida välståndsutveckling. Såsom icke minst den nu aktuella valutakrisen understryker är det — för ett land som Sverige, som är starkt beroende av sin export — icke möjligt att bedriva en isolerad ekonomisk politik; förutsättningar för det slutna hushållets miljö saknas i dag.

Ett drag i den industriella utvecklingen som statsrådet särskilt uppmärksammar är den ökande förtagskoncentrationen och integrationen mellan olika företag och företagsgrupper, vilken innebär att beslut om viktiga strukturella förändringar samlas till ett fåtal maktgrupper. I fråga om tendensen mot ökad privat ägarkoncentration inom näringslivet framhåller statsrådet att ett av målen för näringspolitiken skall vara att stimulera den industriella utvecklingen med medel som inte leder till ökade klyftor i fråga om inkomst- och förmögenhetsfördelning.

Icke minst mot bakgrund av utvecklingen mot storföretagsamhet är det även enligt vår mening angeläget att vidtaga åtgärder ägnade att förebygga risker för missbruk av den makt som kan koncentreras till ett fåtal händer. Detta problem bör emellertid icke överdrivas, icke heller undanskymma det förhållandet att tillkomsten av storföretag samtidigt skapar gynnsamma förutsättningar för uppkomsten av ett differentierat nät av små och medelstora företag. Av väsentlig betydelse är under alla förhållanden att de åtgärder som kan komma i fråga för att begränsa nyss berörda risker icke blir av sådan natur, att de dämpar intresset för företagande och nyskapande och det slags risktagning som i hög grad bidragit till att lägga grunden till den industriella expansion som kännetecknat det svenska samhället under innevarande sekel.

Till skillnad från regeringspartiet anser vi icke att det kollektiva ägandet skall prioriteras. Den koncentration av såväl politisk som ekonomisk makt, som en dylik kollektivisering innebär, kan få från demokratisk synpunkt högst otillfredsställande konsekvenser. Bekräftelse på dessa farhågor kan hämtas i de östeuropeiska stats-socialistiska planekonomierna. Såväl den ekonomiska politiken som näringspolitiken bör i stället inriktas på en spridning av ägandet i samhället. Med ekonomisk demokrati åsyftas enligt vår mening icke endast ett system, där arbetsresultaten ges en jämn fördelning, utan även äganderätten och inflytandet över produktionsfakto-

terna. Endast en ökning av de enskilda samhällsmedlemmarnas privata ägande kan skapa förutsättningar för en jämnare fördelning av arbetsresultaten.

Propositionen ger genomgående uttryck för en övertro till statsmakternas förmåga att bedöma den framtida utvecklingen och göra de välståndsskapande insatser som forskning och teknisk utveckling kan initiera. Där ny teknik och nya produkter förutsätter statligt ekonomiskt stöd är det rimligt att staten också deltagar i det kommersiella utnyttjandet — hävdar den blivande departementschefen — som också förutser icke blott en expansion och förnyelse inom den statliga företagsgruppen utan också ökat statligt företagande generellt sett.

Såväl den tekniska utvecklingen som internationaliseringen av företagsamheten och den hårdnande konkurrensen kan förutses komma att ställa ökande fordringar även på statsmakterna i vårt land. Statliga initiativ och åtgärder kan alltså förmodas komma i fråga för projekt som först på längre sikt kan bli lönsamma eller som är så riskbetonade att man icke rimligen kan begära att enskild företagsamhet ensam skall bära dessa. På vissa områden kan en utjämning av konkurrensförhållandena gentemot utländsk statssubventionerad företagsamhet endast komma till stånd genom stödåtgärder från statens sida. Likaså kan på det lokaliseringpolitiska fältet statsåtgärder bli nödvändiga för att under en övergångstid stödja ett näringsliv som först på längre sikt kan bli räntabelt. Av väsentlig betydelse är emellertid — för att åstadkomma största möjliga effektivitet och en stimulerande konkurrens — att dylika insatser icke blir självändamål. För åtgärder från statsmakternas sida måste i varje särskilt fall åberopas välgående sakliga motiv. Statsdrift i och för sig står enligt vår mening i strid med de principer på vilka vår nuvarande blandekonomi är uppbyggd. Vi kan alltså icke acceptera den grundsyn i detta hänseende som kommer till uttryck i propositionen.

Hittillsvarande erfarenheter har visat att tillkomsten av statsföretag ofta leder till ingrepp i den fria konkurrensen med allvarliga konsekvenser för de företag som i motsats till de statliga är underkastade den fria marknadens villkor då det gäller resursfördelning och lönsamhet. Från regeringens sida har i samband med inrättandet av statliga företag, eller senare då detta ansetts påkallat, åtgärder vidtagits för att skydda nämnda företagsamhet från konkurrens från utomstående. Statsföretag har fått ensamrätt att bedriva verksamhet inom vissa samhällssektorer, och benägenheten att hålla sådana företag under armarna har utgjort ett påfallande drag i den statliga näringspolitiken. Det är därför angeläget att understryka att, i den mån statliga insatser framdeles anses vara befogade, de görs på sådant sätt att förutsättningar skapas för affärsmässig drift, effektivitet och konkurrens. Någon politisk ledning av dylika företag bör icke förekomma, liksom icke heller politiskt betingade direktiv eller begränsningar av företagens verksamhet.

Över huvud taget bör en större öppenhet prägla samarbetet mellan offentliga och enskilda sektorer. Därigenom kan missuppfattningar förebyggas och ett bättre underlag skapas för ömsesidig förståelse. De krav som i dag med rätta reses från statsmakternas sida på ökad insyn inom företagsamheten och likställighet i kon-

kurrenshänseende bör i motsvarande mån riktas även mot kommunal eller statlig företagsamhet. Den nuvarande lagstiftningen mot konkurrensbegränsningar i näringslivet bör utvidgas till att gälla även sådana sektorer, där verksamheten styrs av statliga regleringar eller där för närvarande ingripande från de konkurrensövervakande myndigheternas sida över huvud är utesluten. Effektivitets- och insynskraven bör med andra ord gälla generellt, icke bara vissa sektorer.

Den väsentliga utvidgning av den statliga företagssektorn som statsrådet Wickman förutser, bland annat genom ökat statligt engagemang i fråga om kommersiellt utnyttjande av ny teknik och nya produkter, måste komma att leda till en koncentration av betydelsefulla avgöranden till ett fåtal händer i eller i anknytning till kanslihuset. Därvid uppkommer — förutom maktkoncentration — en mängd allvarliga och negativa konsekvenser från rättssäkerhetens, effektivitetens och maktbalansens synpunkter. En sådan politisering av företagsamheten skulle innebära att de avgörande besluten inte skulle göras av människor som själva har att bära de ekonomiska konsekvenserna av sina bedömningar och utbildats och skolats för att fatta ekonomiska och tekniska beslut utan av personer vilkas kvalifikationer är främst politiska. Det skulle inte bli de för uppgiften skickligaste och mest lämpade som fick avgörandet i sin hand. Riskerna för maktmissbruk, för obehörigt inflytande och för bristande effektivitet skulle öka. Vårt lands möjligheter att hävda sig i den internationella konkurrensen och trygga välförhållanden skulle minska. De praktiska erfarenheter som vunnits inom Östeuropas planekonomier borde utgöra tillräckligt klar bekräftelse på svagheterna i politiskt ledda företag. Utvecklingen där tenderar i själva verket nu till decentralisering och ett överförande av uppgifter från den politiska ledningen till kommersiellt och ekonomiskt skolade och i politiskt hänseende fristående experter.

Industriomställningarna och deras marknadsmässiga och sociala konsekvenser ställer krav på både företag och samhälle. Planering och samverkan mellan stat och näringsliv måste som ovan framhållits komma till stånd. Regeringen har successivt ökat antalet organ vilkas utredande verksamhet och rekommendationer skall ligga till grund för det långsiktiga handlandet och underlätta planering och prioritering av resurserna. Som exempel må nämnas finansdepartementets utredningsråd, det ekonomiska planeringsrådet, lokaliseringsberedningen och det näringspolitiska rådet. Dessa beredningar är dock inte att betrakta som offentliga; förhandlingar, rekommendationer och beslut är inte öppna. Några fasta direktiv för organen finns inte. Oppositionspartierna får inte delta i förhandlingarna och informeras inte heller om vad som förekommer. Dessa institut för planering av vår ekonomi är i realiteten också undandragna riksdagens kontroll och insyn.

Skall nya samarbetsformer för kontakter mellan näringsliv och samhälle skapas, vilket enligt vår uppfattning är viktigt och i många fall nödvändigt, måste samarbetet institutionaliseras och ges sådan struktur att det motsvarar offentlighetsprincipens och demokratins krav.

Av den beskrivning som statsrådet Wickman ger av vad som hänt och förutses ske på det mineralpolitiska fältet förefaller det som om regeringen svävade i vill-

farelse om den enastående utveckling som här ägt rum genom insatser av enskild företagsamhet. Den svenska gruvindustrin, och därmed också järn- och stålindustrin, som under årtiondenas lopp visat sin konkurrenskraft, har i allt väsentligt utbyggt på grund av enskilda initiativ. Det kan enligt vår mening starkt ifrågasättas om de monopoliseringstendenser på detta fält som numera gör sig alltmer gällande utgör det bästa sättet att nå ett ändamålsenligt utnyttjande av våra resurser. En mindre dogmatisk syn på utvinnandet av våra tillgångar och en politik, inriktad på att anpassa prospektering och utvinning till i varje särskilt fall föreliggande omständigheter, skulle sannolikt leda till ett för hela vår hushållning bättre resultat.

Motsvarande ideologiska fixeringar kommer till uttryck då det gäller synpunkter på behovet av teknisk forskning och utveckling. Att behovet av nya tekniska lösningar exempelvis inom miljövården och sjukvården är betydande skall ingalunda bestridas, men att detta behov skall kunna tillgodoses enbart eller i första hand genom åtgärder av styrelsen för teknisk utveckling eller det svenska utvecklingsbolaget kan ingalunda tagas för givet. Det må erinras om att på sjukvårdens område den svenska industrin i samarbete med tekniska och medicinska forskare framtagit lösningar som tillgodosett föreliggande behov och även öppnat betydande exportmarknader för svenska produkter. Att så icke skett på miljövårdens område får närmast hänföras till den eftersläpning som inte minst från statsmakternas sida gjort sig gällande att lagstiftningsvägen eller annorledes ställa krav på förebyggande skyddsåtgärder. På områden där behov visat sig föreligga har hittills den enskilda företagsamheten snabbt och effektivt visat sin förmåga att tillgodose sådana behov. Det finns ingenting som motsäger att så icke även i framtiden kommer att bli fallet.

Under återopande av vad här framhållits hemställas,

att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad i motionen anföres om den aktiva näringspolitikens inriktning.

Stockholm den 26 november 1968

Gösta Bohman (h)

Tage Magnusson (h)
i Borås